

Kapitel 2 Opgave B

Breve og aktstykker i forbindelse med retssagen mod Jacob Worm

Udgivelsen af "disputatsen "Jeroboams Afgudsbilleder" kom ikke til at gå stille af. Ganske vist havde Worm forsøgt at gardere sig mod myndighedernes retsforfølgelse bl.a. ved at pointere, at disputatsens forfatter var en svensk præst, og at den derfor måtte formodes at beskæftige sig med svenske forhold.

Det var der imidlertid ikke mange, som troede på, og da Worm sendte disputatsen til forskellige fagkolleger, reagerede flere af dem ved at returnere den ulæst til afsenderen. En enkelt blev imidlertid så forarget, at han afleverede disputatsen til myndighederne, der herefter straks indledte en undersøgelse.

For generalfiskalen, der var datidens offentlige statsanklager, gjaldt det i første omgang om at finde ud af, hvem der var disputatsens forfatter. I forbindelse hermed blev der holdt forhør over Worm, der – på trods af at han havde svoret at fortælle sandheden – indrømmede, at han havde sendt disputatsen til nogle af sine venner, mens han til gengæld nægtede at være forfatter til skriftet, ligesom han fastholdt, at han ikke vidste, hvem der havde skrevet det.

Alle indicier pegede imidlertid mod Worm, hvilket var baggrunden for, at generalfiskalen sørgede for at få tilladelse til at foretage husundersøgelse i Worms hjem, ligesom Worm blev indkaldt til yderligere forhør i København. Disse forhør blev afholdt fra december 1680, og her viklede Worm sig efterhånden ind i så mange selvmodsigelser, at det blev stadig tydeligere, at han var skyldig.

Ved det afsluttende forhør den 8. januar 1681 skiftede han derfor strategi og valgte at spille uberørt og overlegen indtil det provokerende, ligesom han nedtonede omfanget af den kritik, der i skriftet var rejst både af kongens privatliv og af hans embedsførelse.

Tilsyneladende opbyggede han i denne periode et stadig mere urealistisk forhold til virkeligheden, der bevirkede, at han blev fanget i et omfattende spind af selvmodsigelser og løgne. Da han endelig indså, at han ikke kunne løbe fra ansvaret, påstod han, at hans tidligere benægtelser udelukkende skyldtes hensynet til kone og barn.

Den egentlige retssag blev afholdt den 25. januar 1681, hvor Worm bl.a. blev anklaget for majestætsfornærmelse og mened, altså for at have løjet for retten.

Efterfølgende blev Worm dømt både ved en gejstlig og en verdslig ret.

Dommen ved den verdslige ret blev afsagt den 17. februar 1681 og fulgte på alle punkter anklageskriftet. Det betød, at skrifterne skulle brændes, og at Worm blev dømt til tab af ære, liv og gods. I praksis betød det bl.a., at hans højre hånd skulle afhugges som meneder, og at han herefter skulle halshugges. Efterfølgende skulle hans krop parteres i fire dele og hensættes til skræk og advarsel.

Allerede inden dommen havde Worm forsøgt at slippe for straf ved at sende en lang række bønsskrifter til kongen og andre indflydelsesrige personer. I løbet af foråret 1661 øgedes hans aktivitet på dette område yderligere. En række af disse bønsskrifter blev overrakt til kongen af Worms unge hustru, der var rejst til Københavns for at støtte sin mand.

Det endte med, at Worm blev delvist benådet, og i stedet for at blive halshugget blev han deporteret til de danske kolonier på Trankebar, hvor han levede frem til sin død i 1693.

I det følgende er optrykt nogle af de breve og bønsskrifter, som Worm i foråret 1681 sendte i forsøgene på at undgå sin straf.

1. Brev til kongen (9. januar 1681)

*Stormæchtigste høybaarne Monarch
Allenaadigste Arveherre og konge.*

Udi støff og asche Nedkaster jeg min Underdanighed for min allernaadigste høistmilde arvekongis ansigt, Jeg udj største smertefulde Underdanighed bekiender, angrer, og fortryder min høystgrove forseelse imod min allernaadigste arvekonge! Men kongen som er guds statholder er høystpriiseligst deraf at ligne gud i Naade, i mildhed, i tilgivelse. Solens straalers trænger sig igiennem det tykkeste Mørkhed, Saa see min allernaadigste arvekonge til mig med et Naadeklart ansigt! See! jeg er alt udgaaen og græder bitterlig! Og som *Jesus* da hverchen fra Naade eller fra embede removerede den angergifne Peder, tj hand af fryct for liff og Velfært benectede sin gud og konge; saa hjertens allerfrommeste konge, og allernaadigste Landefader Vilde ansee mine Suk og fortrydelse: jeg som en forlaaren Søn omkeerer mig i støff og asche. Ach! lader Eders høistfromme kongelig hierte bevægis af Eders kongelig Majestets egen, over ald Verden høypriiselig Naade; af min Underdanigste Suk og graad; af mit høystbedrøvede huuses, hustruis, Mormoders og børns hierte-Vee og Klage; samt af min anbetroede Meenigheds Jnderlig bøn og attraa; og beviser min suchende underdanighed Naade, Naade, Naade; at jeg maatte nyde Kongens store Naade (som jeg ej af et oprørsch eller opsetzig gemytt, men af utilbørlig Poëtisch frihed, og af en u-sømmelig Satyrisch schrive—Licents, har forspildt), at Jeg nu maatte entlediges fra arrest; at jeg maatte af sær kongelig Naade Nyde og beholde Mit Lidet kald og brødd og forlovis hjem til min bedrøvede hustru og Bøm; at de ej Med mig schulle geraade udj største armod og elendighed!

Allernaadigste arve-konge, hvor Synden er stor, der er guds Naade større; Og hvor forseelsen er grovist, der er Kongens Naade priseligst. Ti kaster Jeg min dybest Suchende Underdanighed udj min allernaadigste arve Kongis store Naadis afgrund, en Naadig Naadig Konge Udj dybeste Underdanighed ansøgendis og formodendis. De evige himle schal overøse Kongen og det kongelige arve-huus Med ald den Naade, ære, og glæde som guds Rigdom formaar.

den 9. Januar 1681
Jacob Worm.

2. Hyldestdigt til kongen (25. februar 1681)

STORMÆCTIGSTE HØYSTBAARNE MONARCH ALLER NAADIGSTE ARVE-
KONGE!

Min Aand er hartad¹ død, och blabrer² paa min tunge
Saa ieg ej kand saa nætt saasom ieg vilde siunge,
Min schriffver-geist dend har och fengsle-sluttet sig
Med mindre Kongen vill indgiffve liff j mig.-
*Durchlcuchtigste*³ *Monarch* fortørnis dog nu iche,
At jeg begier' *pardon* mit j ulychens striche⁴
Nu at ieg trued er med Morder-dolk och Sværd
Saa ieg snart tenche maa paa liffvetz flytte-færd⁵.
Jeg er huudflenget saa ved tvende scharpe domme⁶,
Vilt du ej reise mig, Kong *Christian* dend fromme,
Da er ieg usle orm⁷ saa kringle-bøyet⁸ ind
Mig lychen drifver om, som een forjaget hind.
Dend Geistlig Bisper-ræt fratog mig kald och klæder
Dend Verslig Raadstu-dom afftræcher liff och hæder:
Men tøff; jeg veed nu Raad at steune retten op⁹
For Kongens Naade-spiir ved mildheds fulde trop.
Du et een *Elephant*, jeg er ichun en flue
O undertræd¹⁰ mig Ej, lad mig for sværd Ej grue,
Jeg er een ringe myg, du est een Løve Helt
En myg dog søger Læ hen under Kongens telt.
Med ørnen du dig op paa ære-vinger svæver
Til himlens Runde blaa; ieg usle Orm dog stræver
At kraule nær omkring min Kongis Naade stoel,
Opvarm een halfdød siæll med Naadens fryde-soel.
Jeg er Ej god *poet*, men fuscher lit paa verchet¹¹
For mine fusche-riim aff modgang er ieg merchet,

---

¹ næsten

² taler utydeligt

³ fyrstelige

⁴ fælde, snare

⁵ rejsen til døden

⁶ Worm blev først dømt ved en præsteret og derefter den 23. februar ved en egentlig domstol

⁷ ordspil på navnet Worm

⁸ krumbøjet

⁹ appellere

¹⁰ træde - ihjel

¹¹ håndteringen

Mig retten dræbe vil, j graffven styrte ned,
 Med døden truiss ieg; men raad ieg der for veed;
 Thj Naadig Konge, thj! det kand du iche bringe
 Pas Naadigst hiert' och bryst, at ieg for morder-klinge
 Ved min dend schialdre-pen schuld' bøye mine knæ,
 Jeg under Kongens spiir mig søger ly och læ.
 Thj steuner ieg min Rætt ock begge mine domme
 Til kongens Naade stoel for *Christian* dend fromme
 O schiench mig Naadenss safft for mit død-krammet bryst
 Nu ieg aff Zuch och sorg et klemmet och for kryst.
 Lad ej din vrede seeiss mod mig een Orm och Slange
 Lad dødenss busse-Mand mig iche gjøre bange:
 Ach! Kæer dig iche om poetens padde-snack¹²
 Giff ære, Naed' ach lif, du tien dig alf Gud tach:
 Min Aand, min haand, ock mund af Gud forbandet bliffve
 Dend dag ieg tenche vil et uqvemss ord at schrive
 Om Kongen ach hans Mænd, om kongenss arve-rætt
 Slig utilbørlig schriffte min sjæl har nu forgiætt.
 Jeg bedrer mig j støff, i *poenitentzis* asche
 Jeg mine plætter vill med bitter taare vasche
 Saa tigger ieg din gunst, saa beder ieg min fred
 Din Naade prisis schaII j schlechterss tusind ked.

3. TIL DRONNINGEN (februar 1681)

Solmilde Lande Lius, Du begge Riigers Moder!
 Omskiøndt min Lycke sang kun lyder [sørge-]Noder,
 Og min Music bestaar i hjerte sorgens Tact
 Paa min Ruin Claveer giv dog nu lidet agt.
 Tilsted mig at ieg maa mig kaste for din Throne,
 Kast du een Straale ned af Naadens glimre-Crone,
 Omskiøndt ieg er indlugt udj een haard *Arrest*,
 Min Aand med 1000 Suck er dog din Throne nest.
 Jgiennem lufften jeg din [himmel-milde] Naade
 Frit spørge kand, din gunst er ald min velfærds baade,
 Castelletz vold og vagt kand ey forhindre mig,
 Jeg naadens Tidender dog spurdte tidt fra dig.
 Og denne Steds Arrest med laas og lukte Døre,
 Skal ey indslutte mig ieg jo til trøst kand høre,
 At Danner-Dronning er saa naadig mod een Præst,
 Som ved ulyckens vold snart hafde faaêt sin rest.
 Det er Guds krafftis aand, som dig til Naade skynder,
 Ved aandens hellig ild min velfærd du vel ynder,
 Du staar som udj brand ved kiærlighedens ild

¹² kvæk

Med hjerte trøst vi seer dit ansigt meer end mild.
 Det er Guds kraiftis aand, som dig til Naade egger,
 At ey det Morder-Sverd mig slet i Muld nedlegger,
     Jeg er nu sablet ned af Lyckens skade dolck,
     Men derimod est du min velfærds Frelse-Tolck.
 Din tunge Sucker-sød Demante hierter smelter,
 Og du bedecker mig med gunst (borddyret) telter,
     Jeg tæncker, var Du ey, ieg snart da var Caput
     Jeg længe siden var ved lyckens piil nedskut.
 Saa est du Soel og skiold min velfærds [liuse-]Stierne
 At tale got for mig af hjertet og at hierne,
     Min Lycke liv og brød staar alt udj din haand
     Dend beeder ieg af dig i ydmygst muld og Sand.
 Hvor altar Tiener skal din roes til himlen føre
 Fordj til Miskundhed du lod dit hierte røre
     Din ære priises skal i Præsters Kirke Choor
     Du hialp en Herrens Præst. Det er nu alles ord.
 For alting beeder ieg giv frihed uden fængsel
 At ieg beholde maa min Hustrue uden længsel
     Min frihed hodler ieg langt dyrer end mit Liv,
     Thi sucker nu min Siæl mig frihed naadigst giv.

4. Brev til kongen (marts 1682)

Stormæchtigste høystbaarne Monarch,
 allernaadigste arve-konge,

Vilde Med Naade-fulde øjne atter see Ned af sin kongelig throne til min
 bedrøvede Underdanighed, som Med suchende fattig hustru og umyndige
 spædbørn ligger paa vore ansichter for kongens stol, og anraaber Vor
 allernaadigste hjertens fromme konge om Naade, om perdon, og forladelse, og
 kongelig mildhed. Allernaadigste arvekonge Jeg i dybeste Underdanighed
 afbeder Lou, ret, domb, og rettens strengthed, som er mig alt for haard; Jeg
 schyder mig fra Retten, til kongens store Naade, som gjør Eders kongelig
 Majestet iblant alle Christen-konger Udødelig. Jeg suchen som David: Mig er
 meget bange! Lad mig dog nu falde udi Kongens Naadis hænder, ogche udi
 rettens scharphed. Jeg og alle mine Vjde iche hvad vi schulle gjøre,
 Men Vj Vende Vore taare-flydende oyne til kongen, og til kongens Naadestool,
 Jndtil gud af sine høje himle Vill røre kongens hierte til at bøje sin naade-spiir
 til oss i vor hierte-sorg og elendighed. Vor liiff ære, brød og Velfært ligger udj
 kongens Naadis hænder: allernaadigste arve-konge Uddeeler det til oss effter
 kongelig Naade og rundhed, oplader eders kongelig Majestets Naade-drybende
 hænder, og mætter oss, saa høystbedrøvede, Med Naade, glæde og
 barmhiertighed. Der er endnu aldrig nogen suchende Underdan, som, nest gud
 har forlat sig paa kongens Naade, gaan beschiemmet fra kongens ansicht. Saa
 er det min angergiffne hustruis, Mine diendebørns, og min egen faste

forhaabning, at Vor aliernaadigste arve konge Ville med Naadens arme drage oss af sorgens, af forsmædelsens og elendigheds graffv / Allernaadigste arve-konge Lader da Vreden ej fortære oss; Lader Lou og ræt ej Nedtræde oss, Lader dommen ej som en schyllende flod gaa over oss; Men lader Naaden overdeche oss. Lader Mildhed beskytte oss. Lader Barmhiertighed tak gaat for oss hoss Eders kongelig Majestets Naadethrone, at kongens Udødelig ære og naun maa prisis iche i vrede, men i Naade; iche i Vor straf, ulyche og Modgang, Men i hielp, i Mildhed i forladelse. Jeg beplichter mig udj ald Underdanighed paa æres og liffvs fortabelse aldrig med Mund, ord, pen, eller schriff utj slig eller andre Maader at fortørne Min Allernaadigste arve-konge, eller de kongelig høje Ministre eller kongens Geistlige og Verslige betienter. Jeg ønscher aldrig at nyde Naade for gud, om nogen ud der schriff de idolis har været mine Medvidere, tilschyndere eiler har haft der Med at schaffe, Men min obetenchsomhed af en satyrisch og Poetiseh licentzis misbrug, dis værre, er alleene schyldig. Naade Naade i Jesu Naun raaber jeg derfor hos min allernaadigste arvekonge / guds evige himle schal Med ald overflødig glæde, ære, og saligbed Mod min allernaadigste konge Rigelig saadan kongelig Naade Vederlegge.

Jeg udi mine ydmygt bønner Med mine
hustru og børn schal dett i ald Underdanighed
af gad Nat og Dag bede.

5. Til Kongen (17. april 1681)

Min sønderknuset aand mit sorrigfulde hierte,
Min angistgivne Siæl ud af Guds risis snerte
Hudstrøgen kommer nu for Kongens ansigts Sool
Jeg bøjer mig i støv for Kongens Naade-stool.
Luk ej dit hierte til; tilspær ej Naadens døre
Ak! at du vilde dog min Siælis Suk anhøre
Saa skal ej himmelen til sluttis da for dig
Naar du i dødsens kamp Gud raaber paa med skrig.
Lad hafsens morder-magt mig ej i stykker hugge
Lad mig ej qvæles af dend dødsens mørke skugge
Jeg raaber om *Pardon*, bøy dog din Naadis spiir
Du Jesu *Contrafej*, du Naadens Sool og Ziir
Kand Mosis kiep og stav dend haarde klippe bryde
At vand og strømme-food af Stene-[hald} maa flyde
Giør ej dit hierte hart imod min Siæle-bøn
Derfor i himmelen du finder ævig løn.
Ugunst er langt fra dig, du elsker ret og Naade
Lad dig af Herrens (Aand) til gunstig hiælp nu raade
Min Hustru Enke er om hun skal miste mig
Hør Naadig Konge! hvor hun skriger bitterlig.

De børn i *Ninive* kand Herrens hierte smelte¹³
 Med deris børne-skrig; derfor Gud Naadens telte
 Udbredde over dem; jeg har et diend' barn
 Lad det ej snæris nu i dødsens strikke garn
 Gjør det ej Faderløøst, min Hustru gjør ej Enke!
 Hvad Egte-skilsmis er, min Konge selv kand tenke
 Eet Hierte og een Sjæl skal det saa skilles ad
 Min trofast hustru da for sorg ej vorder glad
 Gud selv os samlet har; lad Gud det baand adskille
 Som Himlen bundet har alt effter Herrens ville,
 Skal ieg til Synden-pool henskikkes jammerlig,
 Mit barn det qvælis strax min Hustru dør af skrig.
 Min Sjæl får ud af suk, min aand gaar ud af smerte
 Der huggis dødens saar udi mit bryst og hierte
 Om jeg min Hustru skal saa sige gode nat
 Kom døød, kom grumme døød, kom! Kom! og grib mig fat.
 Ak handle naadelig med mig og alle mine
 Med naade kand du ret udj i Guds foodspor trine
 Mit barn nu savner mig: for Jesu pines døød!
 Beviiss en naade-gunst; fri os fra havsens nød.
 Du veedst, at *Jacob*¹⁴ vandt af Gud en salig sejer,
 Hans bøn, hans graad og skrig, for Gud saa fyndig vejer,
 Træd du da icke mig need under vredens food
 Lad havsens bølge-skum ej farvis med mit blood.
 Det er din ævig priis, det er din ævig ære
 At du en ydmyg Siæl vilt naadig naadig være
 Hvad andre styrte ned, det kand du rejse op
 Dermed gaar Kongen op til ærens spitze top
 Skienk mig dog et *valet*¹⁵ ud af din Naadis beger
 Du alle mine saar derved saa krafftig læger
 Din naadis pen-fuld blek, kand gjøre mig meer glad
 End suur-brynds¹⁶ ledske-vand. ja end det varme bad
 Reis Konge lykkeligl Dig lyde luft og landet!
 Vil nogen skade dig, han vorde slet forbandet
 Gud legge bidsel paa vand-bølge, hav og storm
 Gak udi glædens trin! Vær naadig mod din Worm!

---

¹³ Profeten Jonas blev sendt til Ninive for at bebude byens undergang, men da alle indbyggerne omvendte sig og gjorde bod, lod Gud sig forbarme og skånede dem alle

¹⁴ henvisning til 1. Mosebog XXXII, 22-28

¹⁵ farvel, afsked

¹⁶ sundhedsbrønd, mineralsk kilde